

ОДНОЧАСНИЙ ДОПИТ ДВОХ ЧИ БІЛЬШЕ ВЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ: МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

ЖАЛДАК Ірина Анатоліївна - здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, начальник відділення розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості СВ Ірпінського ВП ГУНП в Київській області, капітан поліції

УДК 343.985

ORCID: 0000-0002-1832-8843

Цель проведения одновременного допроса двух или более уже допрошенных лиц, предусмотренного ч. 9 ст. 224 УПК Украины, была детально исследована в связи с противоречивой судебной практикой назначения данного следственного (розыскного) действия, широким диапазоном разногласий в трактовке следователями, прокурорами оснований, задач, сущности данного действия, что, соответственно, сказывается на методологии проведения и результативности. Автор исследует возможные решения, направленные на повышения эффективности этого следственного (розыскного) действия, особое внимание сосредоточено на содержании «разногласий», которые отмечены законодателем в качестве основания проведения одновременного допроса, анализа типичных следственных ситуаций данного следственного (розыскного) действия и его задач.

Ключевые слова: следственные (розыскные) действия, одновременный допрос двух или более уже допрошенных лиц, основания для проведения одновременного допроса, задачи одновременного допроса, цели одновременного допроса.

Постановка проблеми

Виконання завдань кримінального провадження, забезпечення якісного розслідування залежить здебільшого від тактичної майстерності, законності проведення досудового розслідування та від ефективного використання наявних засобів: слідчих (розшукових) дій, тактичних прийомів, криміналістичних рекомендацій.

Дослідження організації і тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, що було проведено нами шляхом анкетування 529 осіб, серед яких 409 слідчих органів внутрішніх справ МВС України та 120 прокурорів регіональних прокуратур України (2015-2017 р.), вказують на існування низки важливих науково-практичних питань, що потребують дослідження. І визначальні питання полягають не в тому, що допитувані надають неправдиві покази або перекручують події кримінального правопорушення, що є досить поширеним явищем. Отримані дані й аналіз практики вказують, що вірогідними причинами недостатньої ефективності одночасного допиту є слабкість наукових розробок й, відповідно, недостатнє розуміння слідчими сутності одночасного допиту, недооцінка його тактичних особливостей, що перш за все може призвести до несприятливого результату для слідства, зокрема, зміни показів правдивих допитуваних. Саме тому 42,3 % опитаних слідчих, 59,2 % опитаних прокурорів вказали, що одночасний допит вважається ними однією із найбільш складних слідчих (розшукових) дій. Цікаво, що при такій кількості одностумців у середовищі практиків зустрічається протилежна думка, згідно з якою одночасний допит не є якоюсь особливо складною дією – про це зазначило 46,2 % опитаних слідчих, 35,0 % опитаних прокурорів. І хоча наукові дослідження, як правило, вказують, що одночасний до-

пит є ефективним інструментом пізнання істини, 48,4 % опитаних слідчих та 57,5 % опитаних прокурорів кажуть про порівняно малу його придатність для з'ясування причин розбіжностей у показаннях вже допитаних осіб.

Очевидно, що стосовно одночасного допиту існують суперечності у поглядах щодо його практичної реалізації, що є наслідком, на наш погляд, недостатньої теоретичної опрацьованості його наукових засад. Відповідно, визначення прикладних підстав, завдань та змісту конкретного одночасного допиту позначається на методології його проведення та результативності. Враховуючи те, що за теперішніх обставин розслідування злочинів доводиться здійснювати в надзвичайно складних умовах, це вимагає від слідчих, прокурорів дедалі більшої професійної майстерності, отже, від науковців - якісного методичного інструментарію в допомогу практикам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі питання організації та проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб досліджено в роботах О.О. Алексєєва, В.П. Бахіна, О.М. Бандурки, Є.М. Блажівського, О.В. Бишовця, Є.П. Бурдоль, В.К. Весельського, В.А. Журавля, О.В. Капліної, В.С. Кузьмічова, Л.Д. Удалової, Ю.А. Чаплинської, Ю.М. Черноус та інших. Безперечно, роботи вказаних науковців внесли значний вклад у дослідження даної теми, водночас, нові виклики, потреби практиків, триваючі зміни у наукових методах криміналістики, кримінального процесу спонукають на подальші наукові розвідки напрямку.

Формулювання цілей статті

Загальна мета дослідження - пошук рішень підвищення ефективності одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за рахунок усунення суперечностей під час його підготовки та призначення, посилення продуктивного використання тактико-криміналістичних засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Вербальні слідчі (розшукові) дії, що мають на меті отримання доказової інформації від людей [1, с.301], як і раніше, відіграють першочергову роль у кримінальному провадженні у якості джерела доказів, попри постійну розробку й вдосконалення інших методів розслідування та постійно триваючу науково-практичну дискусію про перевагу матеріальних джерел інформації над показа осіб. Дана дискусія стосується усього арсеналу вербальних слідчих (розшукових) дій, серед яких є досить складні та суперечливі.

Зокрема, до вербальних слідчих (розшукових) дій відноситься такий різновид допиту, як допит двох чи більше вже допитаних осіб [1, с.301], що став новелою Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. Ця дія передбачена ч. 9 ст. 224 КПК, відповідно до якої слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях [2, с.126]. Одночасний допит має спільні та відмінні ознаки із передбаченою у попередньому КПК України слідчою дією – очною ставкою (ст. 172–173 КПК України 1960 року).

На відміну від очної ставки, законодавець не виділив одночасний допит в окрему статтю. Отже, загальний порядок допиту, регламентований ст. 224 КПК України, має суттєве значення й для проведення одночасного допиту. Кодекс також містить положення, що стосуються ситуацій, коли допит, у тому числі й одночасний допит двох та більше раніше вже допитаних осіб, набуває певних особливостей, відмінних від звичайних. Ситуації включають: допит свідка (статті 225, 352 КПК України), допит потерпілого (статті 225, 353 КПК України); допит підозрюваного (ст. 224 КПК України); допит обвинуваченого (ст. 351 КПК України); допит експерта в суді (ст. 356 КПК України); допит малолітньої або неповнолітньої особи (статті 226, 354 КПК України). Отже, закономірний вплив вказаних статей на правову регламентацію й на

практичну реалізацію одночасного допиту у випадку також має місце.

Враховуючи те, що одночасний допит, як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, має проводитись з урахуванням загальних вимог, регламентованих ст.223 КПК України, одним з принципових питань є підстави його проведення, а саме: наявність достатніх відомостей, що вказують на *можливість досягнення її мети* (ч. 2 ст.223 КПК України).

Метою одночасного допиту, що визначена законодавством, є «з'ясування причин розбіжностей у показаннях двох чи більше вже допитаних осіб» (ч. 9 ст. 224 КПК України). Зміст ключового у цьому визначенні терміну «розбіжності» досить по-різному сприймається практиками, що знаходить відображення в матеріалах слідчої та судової діяльності. Зокрема, судова практика посилається до цього поняття під час вирішення питання щодо ухвали про проведення одночасного допиту.

Серед науковців також немає єдиного бачення терміну «розбіжності». Більшість не вбачає це як існуючу проблему. Інша певна частина науковців намагається висвітлити дане питання й запропонувати рішення. Зокрема, Карпушин С.Ю. робить висновок, що вказані «розбіжності» мають бути «істотними», й інакше проведений одночасний допит «матиме формальний характер», що, на перший погляд, має ценз. У якості критеріїв істотності розбіжностей Карпушин С.Ю. вказує, що «розбіжності є істотними тоді, коли вони, по-перше, містять взаємовиключні відомості про одні й ті самі обставини, а по-друге, самі ці обставини є такими, що підлягають доказуванню й мають значення для кримінального провадження» [3, с. 241].

Крім *загальної мети* одночасного допиту, яка визначена у законодавстві, не менш важливими є його *спеціальні завдання*, на які наголошують науковці, зокрема:

- з'ясування причин розбіжностей в показа допитаних осіб та їх усунення;
- викриття одного із допитаних в умисному або помилковому наданні неправдивих показів;

- посилення тактико-психологічного впливу на несумлінного учасника слідчої (розшукової) дії з метою схилення його до дачі правдивих показів;

- зміцнення вольових якостей і позиції сумлінного учасника (учасників) одночасного допиту;

- виявлення й встановлення нових обставин розслідуваної події;

- додаткова перевірка й закріплення показів свідків, потерпілих, підозрюваних;

- мінімізація тактичних ризиків, які полягають в унеможливленні неправомірного психологічного впливу на учасника (учасників), зміни показів добросовісних (правдивих) учасників, розголошення таємниці слідства тощо [4, с.368].

Втім, даний перелік також може бути розширеним. Не менш важливими, крім визначених, *завданнями* одночасного допиту, на нашу думку, є:

- допомога в подоланні добросовісної помилки, допущеної у раніше наданих показах;

- перевірка правдивості даних на попередніх допитах показань її учасників;

- перевірка та оцінка слідчих версій.

Змістовний аналіз вказаних завдань призводить до висновку, що не кожне завдання одночасного допиту потребує наявності розбіжності, що має ознаки «істотної».

Крім того, за результатами проведеного нами аналізу кримінальних проваджень, у яких проводився одночасний допит, досить часто зустрічались ситуації, коли розбіжності *не були істотними* або їх там *взагалі не було*. Припустимо, що частина з опрацьованого переліку одночасних допитів була проведена формально, для умовного «вичерпання» всіх можливостей слідства. Але, на нашу думку, у більшості таких дій була *інша практична мета, яка потребує встановлення та обговорення*.

Якщо виходити з потреб розвитку криміналістичної тактики та слідчої практики й не займати позицію виключно на захист закріпленої в законодавстві букви закону, стає зрозумілим, що, у першу чергу, потрібен аналіз механізмів та закономірностей,

які лежать в основі даної слідчої (розшукової) дії.

Насамперед, потрібно посвідчити, що одночасний допит носить *вторинний характер*, тобто для його проведення є обов'язковим попередній допит осіб-учасників. З огляду на вищесказане, не слід сумніватися в тому, що одночасний допит завжди є принаймні другим допитом конкретної людини, що має на меті насамперед *уточнення, коригування, перевірку* показів, які вже отримані.

Варто підкреслити, що кримінальний процесуальний закон не випадково не містить вимоги *обов'язкового* проведення одночасного допиту щодо осіб, які мають *розбіжності у своїх показах*. Ця форма допиту, згідно з ч. 9 ст. 224 КПК України, має використовуватися на розсуд слідчого, прокурора, із врахуванням ними слідчої ситуації, тактичних ризиків, та якщо вона може сприяти, за переконанням слідства, перевірці наявних фактів щодо розслідуваної події, їх уточненню та закріпленню. Таким чином, складається думка, що законодавець не є категоричним щодо обов'язкового з'ясування причин розбіжностей показань уже допитаних осіб. Більш ймовірним, на наш погляд, є те, що сформульований в законі вислів містить привід до даної слідчої (розшукової) дії, а не її мету.

Крім того, закон не визначає, яким чином з'ясовуються розбіжності у показаннях осіб під час одночасного допиту. Більшість вчених наполягає на негайному усуненню розбіжностей у показаннях, зокрема, на думку О.О. Алексєєва, «загальну мету одночасного допиту слід визначити як процес безперервного порівняння показів осіб, що одночасно допитуються з негайним використанням слідчим результатів такого порівняння для усунення протиріч в інформації, що виходить з цих джерел» [5, с.367].

Вищезгадана позиція є дещо ідеалізованою, якщо розглянути реальні результати практичного провадження даної слідчої (розшукової) дії. Опитані слідчі, відповідаючи на запитання «Чи завжди є можливим негайне використання слідчим порівняння показань осіб, що одночасно допитуються, для з'ясування протиріч в інформації, яка

виходить з цих джерел?»», тільки 27,3% відповіли ствердно, 34,2% заперечили, 38,5% - утримались від відповіді. Чи свідчить це про те, що мета одночасного допиту, визначена законодавством, *завідомо може бути практично недосяжною*? Можливо, це відповідає дійсному стану питання.

Подальші спроби вирішення цієї проблеми, на нашу думку, значно залежать від *типових слідчих ситуацій* одночасного допиту, серед яких слід виділити наступні:

1. Особи, у показаннях яких є розбіжності, *надають правдиву, але неповну інформацію*.

2. Особа (особи), у показаннях якої є розбіжності, *добросовісно помиляється*.

3. Особа (особи), у показаннях якої є розбіжності, *свідомо надає неправдиву інформацію* [6, с.29-30].

Відносно *безконфліктними* будуть дві перші типові слідчі ситуації, у яких свідки, потерпілі й інколи навіть підозрювані згодні співпрацювати зі слідством та викласти все, що відоме їм про подію.

Однак завдання слідства не завжди є простим: для свідка й особливо потерпілого ситуація злочину завжди є екстремальною, загрозливою щодо особистої безпеки й тому викликає сплеск емоцій. Це, у свою чергу, несприятливо позначається не тільки на сприйнятті події, але й на їх подальшому пригадуванні. Свідок або потерпілий, який надає свідчення, змушений внутрішньо повному переживати те, що трапилось. Крім того, сам контакт з представником правоохоронних органів, незвичний для більшості допитуваних, посилює їх емоційний дискомфорт і хвилювання (психологи називають такий стан тривожністю).

Враховуючи вказані психологічні особливості, достатньо ймовірно, що перший допит особи може бути недостатньо інформативним й містити викривлення подання інформації внаслідок хвилювання, емоційності тощо; і слідчий, прокурор відповідно можуть провести повторний допит. Однак, особа, зазвичай, буде вже наполягати на первинних свідченнях, щоби не визнавати допущені нею неточності. В подальшому - психологічні механізми захисту особи щодо переживання травматичних ситуа-

цій будуть сприяти поступовому *витісненню* спогадів про деталі події. У даному разі, логічним буде використати саме придатні механізми одночасного допиту й із залученням, припустимо, іншого свідка, який менш емоційно й більш об'єктивно сприйняв подію. Мета такого одночасного допиту буде полягати в перевірці та уточненні отриманих на первинному допиті свідчень, використання психологічних механізмів діяльного співчуття, методичних прийомів когнітивної психології для активізації пам'яті особи, щоб допомогти особі згадати важливі факти, обставини, деталі події та ознаки, яким він не надав значення на першому допиті. Без сумніву, таким чином буде більша ймовірність, що особа згадає та визнає свої помилки чи неточності перших свідчень.

Вбачається, що дії слідства у першій та другій типовій слідчій ситуації одночасного допиту, насамперед, мають на меті – *перевірку, уточнення отриманих свідчень*, а усунення розбіжностей свідчень виступає *другорядним* завданням.

Розглянемо третю типову слідчу ситуацію одночасного допиту, яку характеризують як *конфліктну*, в якій особа умисно надає неправдиві свідчення за будь-яких причин. Саме завдяки цієї ситуації у більшості науковців склалося загальне бачення одночасного допиту, адже зіткнення й протистояння правдивого та неправдивого учасника яскраво ілюструє одночасний допит. І хоча дійсно існує вірогідність, що злочинця буде психологічно схилено до зізнання, на жаль, така ситуація зустрічається у мізерному відсотку справ. Здебільшого моральний рівень, цинічність осіб, що вчинили умисний злочин та намагаються це приховати або викривити інформацію у свою користь, логічно знаходить своє відображення у поведінці й під час одночасного допиту. Отже, слідчому в цій ситуації, як правило, доводиться констатувати ті ж самі свідчення, адже кожен учасник наполягає на своїй правоті. Тобто мета одночасного допиту не була досягнута? Якщо говорити про з'ясування причин розбіжностей показів уже допитаних осіб - слід визнати, що так. Але ми категорично не погоджуємось,

що дія була безрезультатною. Слідство впевнилось, що позиції сумлінного учасника (учасників) одночасного допиту залишились непорушними; отримало додаткову перевірку й закріплення показань учасників; посилило тактико-психологічний вплив на несумлінного учасника тощо. На нашу думку, це є вагомий результат слідчої (розшукової) дії, що має знайти справедливе відображення у законодавчому визначенні мети одночасного допиту.

Висновки

Значення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб не слід хибно переоцінювати. Віра в те, що людина, яка налаштована на обман слідства, змінить свою позицію й розкаже правду, часто є примарною. На практиці більшість одночасних допитів за об'єктивних причин, що не залежить від слідства, не досягають бажаної мети щодо *з'ясування причин розбіжностей у показах двох чи більше вже допитаних осіб*.

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, без сумніву є слідчою (розшуковою) дією, що має на меті *контроль якості доказів, отриманих із показів*. Його можна вважати одним з найважливіших та найбільш часто використовуваних засобів такого контролю.

Для впорядкування законодавства, зокрема дефініції мети одночасного допиту, пропонується викласти ч. 9 ст. 224 КПК України в такій редакції: «Слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для встановлення достовірності їх отриманих від них показів», що, на нашу думку, буде слугувати гармонізації судової практики призначення даної слідчої (розшукової) дії, дозволить слідчим, прокурорам краще встановити пріоритетні завдання конкретного одночасного допиту, правильно обрати методологію й тактичні прийоми проведення даної слідчої (розшукової) дії.

Література

1. Чорноус Ю.М. Загальні положення криміналістичної тактики//Криміналістика [текст]: підручник./В.В.Пясковський,

АНОТАЦІЯ

Мета проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, що передбачений ч. 9 ст. 224 КПК України, зазнала детального дослідження та тлумачення у зв'язку із суперечливою судовою практикою призначення даної слідчої (розшукової) дії, широким діапазоном розбіжностей у трактуванні слідчими, прокурорами підстав, завдань, сутності даної дії, що відповідно позначається на методології проведення та результативності. У дослідженні відбулася спроба винайдення рішень підвищення ефективності цієї слідчої (розшукової) дії, особливу увагу зосереджено на з'ясування змісту «розбіжностей», що зазначається законодавцем у якості однієї з підстав проведення одночасного допиту, аналізу типових слідчих ситуацій даної слідчої (розшукової) дії та її завдань.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, підстави проведення одночасного допиту, завдання одночасного допиту, мета одночасного допиту.

SUMMARY

The purpose of conducting simultaneous interrogation of two or more persons already questioned, provided for in Part 9 of Art. 224 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, was investigated in detail in connection with the contradictory judicial practice of assigning this investigative action, a wide range of disagreements in the interpretation of the grounds, tasks, and essence of this action by investigators and prosecutors, which, accordingly, affects the methodology of implementation and effectiveness. The author investigates possible solutions aimed at increasing the effectiveness of this investigative action, special attention is focused on the content of "disagreements", which are noted by the legislator as the basis for simultaneous interrogation, analysis of typical investigative situations of this investigative action and its tasks.

Key words: investigation actions, simultaneous interrogation of two or more persons questioned, grounds for simultaneous interrogation, tasks of simultaneous interrogation, objectives of simultaneous interrogation.

Ю.М.Чорноус, А.В.Іщенко, О.О.Алексєєв та ін. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : станом на 1 верес. 2012 р. : відповід. офіц. тексту. – Х. : Право, 2012. – 392 с.

3. Карпушин С.Ю. Проведення одночасного допиту у кримінальному провадженні// Право і суспільство. 2015. № 5.2. – С. 238-243

4. Криміналістика [текст]: підручник./ В.В. Пясковський, Ю.М.Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.

5. Алексєєв О.О. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб //Криміналістика [текст]: підручник./ В.В.Пясковський, Ю.М.Чорноус, А.В.Іщенко, О.О.Алексєєв та ін. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.

6. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: навчально-практичний посібник / С.С. Чернявський, О.О. Алексєєв, А.А. Вознюк, Д.О. Алексєєва–Процюк, І.А. Жалдак, О.І. Кудерміна, В.Я. Радецька. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 68 с.